

ЛІНГВОДИДАКТИКА

Наталія ШПЕНИК

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ 3-ГО КУРСУ МОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ПРОДУКТИВНИХ ВИДАХ МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядається питання формування та контролю соціокультурної компетенції студентів. Обґрунтовується важливість формування соціокультурної компетенції студентів у продуктивних видах мовленнєвої діяльності як основа розвитку творчого мислення та міжкультурних комунікативних умінь.

На сучасному етапі викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах (ВНЗ) актуальною є проблема формування соціокультурної компетенції студентів. Відомо, що невід'ємний складник змісту навчання іноземних мов у навчальних закладах — соціокультурний компонент, оскільки вивчення іноземної мови та культури носіїв цієї мови становить єдиний процес. Розширення міжкультурних зв'язків породжує необхідність організації процесу навчання іноземних мов як діалогу культур.

Метою нашого дослідження є обґрунтування методики формування соціокультурної компетенції студентів у продуктивних видах мовленнєвої діяльності, дослідження шляхів забезпечення ефективного міжкультурного спілкування.

Соціокультурна компетенція створює основу для самостійного вивчення культури інших країн, народів, спільнот, оволодіння способами представлення рідної культури в іншомовному середовищі, соціокультурної самоосвіти в інших сферах безпосередньої та опосередкованої комунікації [5, 18].

Зміст навчання іноземної мови у ВНЗ повинен бути спрямований на залучення студентів до нового способу мовного спілкування та до культури народу, що розмовляє мовою, яку вони вивчають, до національно-культурних особливостей мовної поведінки в країні, мова якої вивчається. За допомогою нього в студентів формуються уявлення про різноманітні сфери сучасного життя іншого суспільства, його історію та культуру. При цьому навчання мови певної країни через культуру її народу (а точніше, через діалог своєї національної культури та культури іншого народу) необхідно здійснювати постійно, починаючи з перших кроків у навчанні іноземної мови. Щодо цього актуальними стають соціокультурні знання:

– лексичних одиниць, які не мають еквівалентів у рідній мові, їх врахування при спілкуванні за допомогою іноземної мови; уміння зрозуміти ці лексичні одиниці в текстах з використанням лінгвокраїнознавчого матеріалу; уміння пояснити (рідною та іноземною мовою) значення окремих понять, які не мають еквівалентів у рідній мові;

– поведінкового етикету, характерного для країни, мова якої вивчається, в типових ситуаціях повсякденного та ділового спілкування; уміння будувати власну мовну та немовну поведінку відповідно до норм, прийнятих в іншому соціумі;

– соціокультурних особливостей країни, мова якої вивчається; уміння зрозуміти їх у процесі сприймання текстів на слух і в процесі читання;

– географічних, природно-кліматичних і політичних особливостей країни, мова якої вивчається; уміння використовувати ці знання у власних висловлюваннях і розуміти їх у висловлюваннях співрозмовників;

– основних відомостей з історії країни, мова якої вивчається, в тому числі з історії культури, техніки, науки; уміння порівнювати їх з досягненнями своєї культури, рідного

народу; сучасних аспектів життя іноземців (туризм, навчання, дозвілля тощо); уміння інтерпретувати ці особливості з точки зору власного досвіду;

– національних традицій, свят, які відзначають у країні, мова котрої вивчається; уміння порівнювати їх із рідною культурою [1, 89].

Вивчення іноземної мови як засобу міжкультурної комунікації ставить завдання інтеграції набутих знань соціокультурного характеру. Студент пізнає іншу дійсність, знайомиться з іншими зразками соціальної поведінки, соціально-мовними моделями, порівнює їх з наявним у нього досвідом, набутих у рідній культурі, навчається розуміти представників інших соціально-культурних груп.

Серед основних сучасних завдань у сфері педагогічної освіти є втілення в життя ідеї безперервного навчання, яка вимагає від фахівців створення та розвитку надійних педагогічних технологій, здатних зробити освіту гнучкою, проблемною, спрямованою на підвищення якості навчання. Проблема полягає не лише в тому, щоб «озброїти» студентів знаннями, а й навчити їх творчо використовувати ці знання на практиці з метою самостійного вирішення проблем, пристосування до нового оточення та різноманітних ситуацій [7, 13].

Згідно з культурообразною моделлю професійної підготовки студента у мовних ВНЗ, запропонованій Ю. І. Пассовим, треба готувати спеціалістів, які будуть здатні оновлювати методики, змінювати підручники, розуміти та співпрацювати з новими поколіннями, пристосовуватися до нового середовища, котрі постійно змінюється. Такі положення вже зафіксовані в багатьох вітчизняних і зарубіжних чинних програмах з мовної освіти, що зумовлює пошук нових шляхів підготовки фахівців. Головне протиріччя на цьому етапі — це нові вимоги до випускників і старі критерії оцінки якості навчання. З урахуванням з цього питання контролю й оцінювання повинно розглядатися під іншим кутом зору, тобто через розвиток у студентів уміння самостійно вчитися та самостійно контролювати й оцінювати власні досягнення; вміння керувати своїми діями й відповідати за результати своєї діяльності адекватно проконтролювати й оцінити свою діяльність. Тому важливо формувати в студентів уміння самостійної діяльності [7, 13].

Вивчення іноземної мови безпосередньо пов'язане зі спілкуванням в усній чи письмовій формі. Кожен із видів мовленнєвої діяльності характеризується специфічними критеріями та має свої особливості. Діалогічне та монологічне мовлення — це усні продуктивні види мовленнєвої діяльності, які значною мірою впливають на створення сприятливої психологічної атмосфери на занятті та на підвищення мотивації студентів. Як результат, у процесі формування іншомовної мовленнєвої компетенції студентів у діалогічному та монологічному мовленні треба створити умови, за яких у студентів з'явилося би бажання та потреба спілкуватися, передавати почуття.

Діалогічне мовлення — це процес мовленнєвої взаємодії двох або більше учасників спілкування. Тут у межах мовленнєвого акту кожен з учасників по черзі виступає як слухач і як мовець [4, 146].

Монолог — це безпосередньо спрямований до співрозмовника чи аудиторії організований вид усного мовлення, який передбачає висловлювання однієї особи [4, 167].

Монологічне мовлення характеризується певними комунікативними, психологічними і мовними особливостями, які викладач має враховувати у процесі навчання цього виду мовленнєвої діяльності [4, 167].

Монологічне мовлення виконує такі комунікативні функції:

1) інформативну — повідомлення інформації про предмети чи події навколишнього середовища, опис явищ, дій, стану;

2) впливову — спонукання до дії чи попередження небажаної дії, переконання щодо справедливості чи несправедливості тих чи інших поглядів, думок, дій, переконань;

3) експресивну (емоційно-виразну) — використання мовленнєвого спілкування для опису стану, в якому перебуває той, хто говорить, для зняття емоційної напруженості;

4) розважальну — виступ людини на сцені чи серед друзів для розваги слухачів (наприклад, художнє читання, розповідь у неофіційній бесіді);

5) ритуально-культову — висловлювання під час будь-якого ритуального обряду (наприклад, виступ на ювілеї) [4, 167–168].

До продуктивних видів мовленнєвої діяльності належить також письмо. Це продуктивний, інколи репродуктивний вид мовленнєвої діяльності, пов'язаний з переданням інформації у графічному літерному кодї. Письмо забезпечує графічну фіксацію мовлення, точніше — тексту мовлення. Процес такої реалізації називається написанням, а його результатом є писемний текст [6, 183].

У процесі письма відбувається опора на всі види відчуттів, активізуються всі аналізатори: акустичний, мовленнєворуховий, зоровий, руکورуховий. Із психології відомо, що запам'ятовування буде швидшим і міцнішим, якщо в його процесі братиме участь якомога більша кількість видів пам'яті, більше число аналізаторів [4, 219].

Формування соціокультурної компетенції студентів у письмі є важливою складовою навчання студентів іншомовного спілкування. Недооцінка ж ролі письма, писемного мовлення у навчанні іноземних мов негативно впливає на весь навчальний процес. Відомо, що у 90% людей зоровий канал сприйняття інформації в декілька разів сильніший порівняно зі слуховим. Це дає підстави для припущення, що обсяг і міцність засвоєного матеріалу, сприйнятого через зоровий канал зв'язку, будуть значно вищими. Недостатня увага до письма, письмових вправ у навчанні іноземних мов, виконання яких пов'язане з функціонуванням більшого, порівняно з усним мовленням, числа аналізаторів, веде до збіднення навчального процесу, швидшого забування, втрати умінь та навичок, здобутих значними зусиллями [4, 219–220].

Соціокультурна компетенція — це сукупність певних знань, навичок і вмінь, якими необхідно оволодіти студентам для здійснення ефективного міжкультурного усномовленнєвого спілкування. Оскільки діалогічне та монологічне мовлення є комплексом певних навичок й умінь, розглянемо їх детальніше. Навички, необхідні для здійснення іншомовної усномовленнєвої комунікації, — це мовленнєві навички говоріння. До них належать: а) вимовні (артикуляційні та інтонаційні), б) лексичні; в) граматичні. Вони становлять основу діалогічного та монологічного мовлення. Володіння національно-культурно маркованою лексикою є базою для здійснення іншомовного міжкультурного спілкування. До лексичних навичок діалогічного та монологічного мовлення, формування яких ми вважаємо пріоритетним і обов'язковим для здійснення адекватного міжкультурного спілкування студентами, належать: навички правильного вживання безеквівалентної, конотативної і фонової лексики, фразеологізмів, сталих етикетних висловів, маркерів соціальних стосунків, виразів народної мудрості тощо в усному мовленні згідно із ситуацією спілкування і метою комунікації [3, 34].

У процесі навчання студентів діалогічного мовлення варто ознайомити їх із національною жестовою системою народу — носія виучуваної мови. Під час спілкування 60–80% комунікації відбувається за рахунок невербаліки. Неправильне розуміння чи трактування як окремого невербального засобу спілкування і комплексу таких засобів може призвести до часткового чи повного нерозуміння співрозмовника-носія мови/культури. Тому особливого значення набувають а) відповідність/невідповідність невербальних засобів порівнюваних культур вербальному процесу спілкування; б) омонімія і полісемія жестових знаків, зокрема, в англійській та українській культурах [2, 16].

Соціокультурний компонент змісту навчання іноземної мови покликаний ознайомити студентів із фоновими знаннями їх однолітків з інших країн. Джерелом для його відбору служить дитяча, підліткова та юнацька література, знання зі сфери мистецтва країни, мова якої вивчається, та досвід спілкування представників іншої культури з навколишнім світом. Значення соціокультурного компонента в процесі вивчення іноземної мови полягає у тому, щоб розширити загальний культурний кругозір студентів, активізувати їх пізнавальну та інтелектуальну діяльність, навчити їх розуміти особливості поведінки (мовної та немовної) представників своєї та іншої культури [1, 89].

Навчати іноземної мови означає навчати іншомовної культури та передбачає взаємопов'язаний комунікативний та соціокультурний розвиток студентів. Вивчення мови охоплює засвоєння відповідних відмінностей соціальних систем. Оволодіння мовленнєвими засобами необхідне для того, аби студент міг свідомо керувати процесом вибору відповідних засобів комунікації у процесі спілкування та процесом індивідуального засвоєння мови [1, 79].

Наведемо приклади вправ для формування соціокультурної компетенції студентів III курсу мовних спеціальностей в продуктивних видах мовленнєвої діяльності.

Вправа 1. Study the table, then in pairs act out short exchanges, as in the example. Student A, start telling your partner about a film, a book, a play, a CD, an excursion, an activity, etc. Student B, interrupt, using language from the table. After a few exchanges, swap roles.

<i>Informal</i>	<i>Formal</i>
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Just a second ...</i> • <i>Yes, but ...</i> • <i>Hold on a minute ...</i> • <i>Sorry, but ...</i> • <i>Wait a second ...</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>If I could just say something ...</i> • <i>Could I just cut in here ...</i> • <i>Excuse me, but ...</i> • <i>I'm sorry to interrupt, but ...</i>

A: Let's go see the new Oliver Stone film, it's ...

B: Just a second, isn't that supposed to be very violent [8, 33]?

Вправа 2. Read the rubrics and underline the key information. Then answer the questions that follow.

A friend of yours recently sent you the article below along with a short note. You feel very strongly about the content of the article and have decided to follow your friend's suggestion and write to the editor of the magazine which published the article.

Read the original article and the extract from your friend's letter. Then, using the information provided, write:

a letter to the magazine editor expressing your opinion (approximately 200 words).

a letter to your friend, telling him or her what you have done (approximately 50 words) [8, 26].

Отже, формування соціокультурної компетенції на заняттях іноземної мови передбачає обов'язкове ознайомлення з культурною спадщиною інших країн. Це не лише допомагає студентові краще зрозуміти певний народ, а й розвиває у нього інтерес до навчання. Складність формування соціокультурної компетенції на заняттях іноземної мови полягає в тому, що матеріал, який використовує викладач, передбачає застосування набутих ним знань із різних наук — етнографії, фольклору, психології та країнознавства. Використання на заняттях іноземної мови матеріалів, пов'язаних з іншою культурою, підвищує мотивацію до навчання, тому що студенти, засвоюючи певний навчальний матеріал, знайомляться з раніше невідомими для них фактами, історичними подіями стосовно життя народу, мова якого вивчається.

Формування соціокультурної компетенції студентів тісно пов'язане з підвищенням пізнавальної активності та мотивації до вивчення іноземної мови. Створення викладачем умов для самовираження та саморозвитку студентів, для їх самостійної роботи забезпечує позитивні результати у навчанні.

З метою підготовки студентів мовних ВНЗ як майбутніх спеціалістів зі знанням англійської мови, котрі будуть здатні виступати посередниками між своєю й іноземною культурами, необхідно формувати соціокультурну компетенцію студентів, а також регулярно контролювати ступінь засвоєння ними соціокультурних знань, навичок та вмінь. З цією метою треба організувати контроль за формуванням соціокультурної компетенції, тобто враховувати функції, вимоги та принципи контролю при розробці комплексу тестових завдань

Підсумовуючи вищесказане, відзначимо важливість підготовки фахівців, які будуть здатні впроваджувати новітні методики навчання, пристосовуватися до нових вимог на освітньому ринку. Враховуючи це, питання формування та контролю рівня сформованості соціокультурної компетенції варто розглядати крізь призму розвитку в студентів вміння самостійно вчитися і контролювати й оцінювати свої досягнення. Формування соціокультурної компетенції передбачає вивчення іноземної мови у нерозривному зв'язку з іншомовною культурою, врахування міждисциплінарних зв'язків і порівняння й зіставлення рідної та іншомовної культур. Таке навчання сприяє ефективному оволодінню іноземною мовою та підвищенню мотивації студентів, їх інтересу до вивчення цієї мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гальскова Н. Д. Современная методика обучении иностранным языкам: Пособие для учителя. — М.: АРКТИ; ГЛОССА, 2000. — 165 с.

2. Красковська О. Л. Навчання старшокласників загальноосвітніх шкіл моделей комунікативної поведінки британців: Дис. ... канд. пед. наук / Наук. кер. канд. пед. наук, проф. Н. К. Скляренко: 13.00.02 / О. Л. Красковська. — К.: КНЛУ, 2006. — 173 с.
3. Кузьменко Ю. В. Методика формування соціокультурної компетенції учнів основної школи в процесі навчання англійського діалогічного мовлення: Дис. ... канд. пед. наук, 13.00.02 / Наук. кер. д-р пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва / Ю. В. Кузьменко. — К.: КНЛУ, 2007. — 159 с.
4. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. — Вид. 2-е, випр. і перероб. / Кол. авторів під кер. С. Ю. Ніколаєвої. — К.: Ленвіт, 2002. — 328 с.
5. Сафонова В. В. Культуроведение в системе современного языкового образования // Иностранные языки в школе. — 2001. — № 3. — С. 17–23.
6. Тарнопольський О. Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти: Навчальний посібник / О. Б. Тарнопольський. — К.: ІНККОС, 2006. — 248 с.
7. Шукліна С. І. Методика контролю сформованості англійської соціокультурної компетенції в рецептивних видах мовленнєвої діяльності майбутніх вчителів: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Київський національний лінгвістичний університет. — К., 2006. — 159 с.
8. Evans V., Edwards L. *Upstream Advanced C1. Student's Book*. — Newbury: Express Publishing, 2003. — 256 p.
9. ОВЧАРУК О. Компетенції як ключ до оновлення змісту освіти. Available: <http://www.reffond.ru>.

Тамара ЛІСІЙЧУК

КОМПЛЕКСНА ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ У ЧИТАННІ

У статті розглядається питання врахування індивідуально-психологічних особливостей студентів у процесі формування іншомовної комунікативної компетенції. Аналізуються види індивідуалізації та їх вплив на розвиток та удосконалення навичок і вмінь читання.

Як відомо, ефективність навчання іншомовної мовленнєвої діяльності визначається сукупністю об'єктивних і суб'єктивних факторів. До перших факторів, що впливають на процес формування іншомовної компетенції студентів у читанні, відносяться дидактичні особливості цього виду мовленнєвої діяльності. Що стосується суб'єктивних факторів, то до них прийнято відносити індивідуально-психологічні особливості студентів, рівень сформованості яких значною мірою впливає на успішність оволодіння читанням.

Метою статті є обґрунтування необхідності комплексної індивідуалізації процесу навчання читання, а також визначення конкретних шляхів її реалізації.

З цією метою необхідно дати визначення терміна «індивідуалізація». В методиці навчання іноземних мов індивідуалізація розглядається як цілісна система, що охоплює всі сторони та етапи навчально-виховного процесу, а також передбачає комплексне врахування і цілеспрямований розвиток компонентів кожної із підструктур психологічної структури індивідуальності студента, які здійснюють значний вплив на якість оволодіння іншомовною комунікативною компетенцією [5, 250]. А оскільки діяльність читання глибоко індивідуальна і залежить від загального рівня підготовки студента, сформованості його знань, навичок і вмінь, процес навчання цього виду мовленнєвої діяльності повинен бути максимально індивідуалізованим [1, 220].

Принцип індивідуалізації трактується в дидактиці як один з основних принципів, що базується на діалектиці загального, особливого та одиничного, типового й індивідуального, абстрактного і конкретного у пізнанні і розвитку особистості. Вітчизняна дидактика визнає, що в умовах однакового навчання всіх студентів відбувається небажане нівелювання їх знань, тоді як у різних студентів є різні пізнавальні можливості і різний рівень розвитку розумових здібностей. Тому, на думку Т. Ільїної, принцип індивідуалізації повинен сприяти стимулюванню інтересів одних студентів до більш глибокої роботи при обов'язковому доведенні інших до загального, визначеного програмою, рівня [2, 236].

Що стосується навчання іноземних мов у мовному ВНЗ, цей принцип конкретизований у дослідженні С. Ніколаєвої. На її погляд, індивідуалізація процесу формування іншомовної комунікативної компетенції студентів має становити динамічно функціонуючу систему, яка охоплює всі етапи навчального процесу і передбачає реалізацію взаємозумовлених дій